

BOEKBESPREKINGEN, NIEUWE PUBLICATIES

Voedsel en honger in oorlogstijd

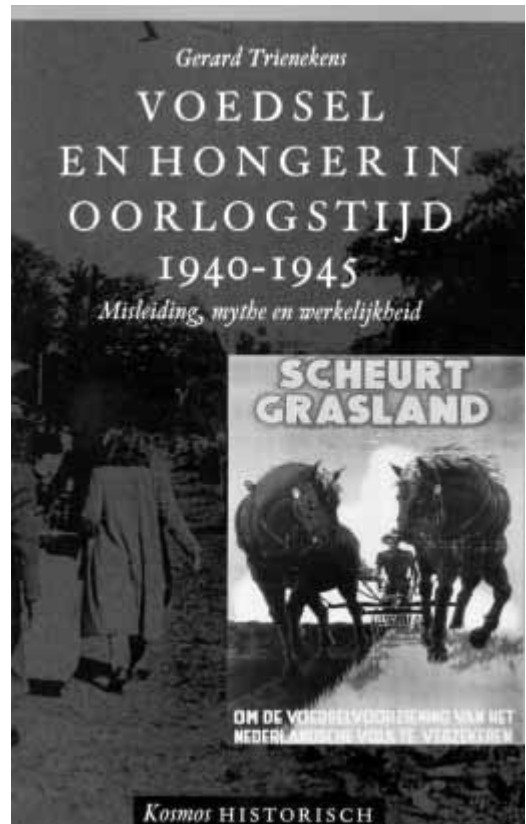
Het is een goed gebruik onder historici om zich slechts bezig te houden met periodes of gebeurtenissen van langer dan 50 jaar geleden. Algemeen wordt aangenomen dat je als historicus geen objectief oordeel kan vellen over iets wat korter geleden is voorgevallen. En dan nog is dat oordeel sterk afhankelijk van de tijd waarin de historicus leeft, de bronnen die hij tot zijn beschikking heeft en de manier waarop hij die bronnen interpreteert. Zo denken we nu heel anders over bijvoorbeeld de achttiende eeuw dan historici dat rond de eeuwwisseling deden.

De historicus die schrijft over het recente verleden bevindt zich in een bijzondere positie. Zijn geschrift wordt immers gelezen door mensen die het allemaal zelf hebben meegemaakt. En dan kan het gebeuren dat die mensen het indertijd anders beleefd hebben dan de historicus (die het mogelijk zelf niet uit eigen ervaring weet) uit zijn bronnen meent te kunnen afleiden. Zijn “zo was het” is dan een andere dan hun “zo was het”. Als het dan bovendien nog gaat over een periode waar veel mensen emotioneel bij betrokken zijn, dan is de kans groot dat lezers reageren. De redactie van *Eigen Perk* heeft dat enkele jaren geleden mogen beleven toen we schreven over NSB-ers die na de bevrijding opgepakt en opgesloten werden in de voormalige NSF-fabriek, en daar nogal hardhandig behandeld werden. Leden van het voormalig verzet reageerden verontwaardigd en zeiden dat dat zeker niet gebeurd was. De redactie baseerde zich echter op dagboeken uit mei 1945, waarin die gebeurtenissen nauwkeurig beschreven werden. Eén dagboek was zelfs geschreven door iemand wiens broer in de Binnenlandse Strijdkrachten zat en met de bewaking van de NSB-ers belast was.

Iets soortgelijks overkwam de Utrechtse historicus Gerard Trienekens. Hij schreef een proefschrift, *Tussen ons volk en de honger*, over de voedselvoorziening in de Tweede Wereldoorlog en de rol van de voedseldistributie daarin. Na het analyseren van de bronnen moest hij tot de conclusie komen dat tot september 1944 de voedselvoorziening voldoende was. Sterker nog: hij stelde

dat, gemeten naar de moderne voedingsleer, het menu van de gemiddelde Nederlander weliswaar minder was, maar ook gezonder van samenstelling dan vóór de oorlog. Bovendien kon hij niet aantonen dat de nationale mythe dat de Duitsers op grote schaal voedsel naar Duitsland sleepten (de “sleepekevers”) en zo hongersnood veroorzaakten, op waarheid berustte. Wel hebben de Duitsers voedsel naar Duitsland gestuurd, maar dan ging het bijvoorbeeld om groente, waar een overschot aan was.

Dat heeft de goede man geweten. Hij kreeg zeer veel reacties op zijn onderzoek, vaak van mensen die boos of beledigd waren. Zij verweten hem vooral dat zijn geschiedschrijving niet deugde, dat hij onmenselijk oordeelde over het leed tijdens de oorlog. Vaak ook kreeg hij te horen: U hebt het niet meegemaakt, u weet niet waar u het over heeft.

Geïntrigeerd door al deze reacties heeft Trienekens nu een nieuw boekje geschreven, waarin hij ze analyseert. In dit boekje, in 1995 verschenen onder de titel *Voedsel en honger in oorlogstijd 1940-1945. Misleiding, mythe en werkelijkheid*, komt hij tot de conclusie dat de waarheid van de historicus, objectief vastgesteld aan de hand van bronnen (Nederlandse zowel als Duitse), interviews met betrokkenen en interpretatie van de beschikbare cijfers beslist niet dezelfde hoeft te zijn als de waarheid zoals die is vastgelegd in het collectieve geheugen van de bevolking die het allemaal heeft meemaakt. Dat collectieve geheugen blijkt dus gekleurd te zijn. Trienekens geeft in het derde deel van zijn boekje aan wat hier de oorzaken van zijn (het eerste en tweede deel bevat een samenvatting van zijn eerdere onderzoek over respectievelijk de periode vóór en ná september 1944).

Een belangrijke oorzaak is het feit dat de oorlog eindigde met de hongervinter. Ook Trienekens had in zijn promotieonderzoek al vastgesteld dat de voedselvoorziening na de algemene spoorwegstaking volstrekt onvoldoende was. Het blijkt dat veel mensen achteraf de toestand van die hongervinter terugprojecteren op de gehele oorlogsperiode. Datzelfde geldt ook voor het gedrag van de Duitsers die vooral in die laatste oorlogswinter alles wat maar even bruikbaar was, wegsleepten naar Duitsland.

Daarmee samenhangend is het gegeven dat de mensen zich na de oorlog vooral zagen in de slachtofferrol. Dit idee was al tijdens de oorlog ontstaan door de illegale pers en de berichten van de regering in Londen. Die slachtofferrol werd na de oorlog nog eens bevestigd door de geschiedschrijving, vooral ook door het werk van L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, waarvan het eerste deel in 1969 (!) verscheen. Ook vele andere werken (er zijn inmiddels boekenkasten volgeschreven over de Tweede Wereldoorlog) kiezen een allesoverheersende haat tegen alles wat Duits is en alles wat de Duitsers indertijd gedaan hebben als uitgangspunt. Aansluitend dus bij het *gesundes Volksempfinden* maar daarom nog niet noodzakelijk op alle punten even juist.

Men versta mij wel: het gaat er niet om de gebeurtenissen tijdens de oorlog te bagatelliseren, dan wel om het gedrag van de Duitsers goed te praten. Zoals Trienekens ook zelf schrijft: *je kunt geen boek schrijven over het dagelijks leven tij-*

dens de bezetting waarin de beangstigende dreun van de Duitse laarzen voldoende doorklinkt. (...) Geen zinnig mens zal de schuld van de nazi's willen wegmoffelen. Tallozen hebben geleden onder de terreur van de verdrukking, velen hebben de verschrikkingen van de hongervinter moeten doormaken. Maar het is de taak van de historicus om de waarheid zo goed mogelijk boven tafel te krijgen. Daartoe behoort ook het ontzenuwen van mythen. Beroepshalve moet de historicus zich steeds weer de vraag stellen: was dat nu wel zo? Dat kan misschien wel leiden tot pijnlijke waarheden: sommige nette burgers zijn niet met schone handen uit de oorlog zijn gekomen, tallozen hebben hun ogen gesloten voor de oorlogsinspanningen van de Duitsers, enkelen werkten ijverig mee aan de deportatie van joden. Gemakzucht, machtswellust of winstbejag kunnen juist in een oorlogssituatie heel wrede gevolgen hebben. Maar zulk historisch onderzoek leidt ook tot een veel genuanceerder beeld waardoor de geschiedenis, en daarmee ook het denken en doen van het Nederlandse volk tijdens de bezetting, veel begrijpelijker wordt. En dit laatste is vooral ook van belang voor de jongere generatie, die het allemaal niet heeft meemaakt. Vanuit dit gezichtspunt beginnen we nu eigenlijk pas met de geschiedschrijving van het Nederlandse volk tijdens de Tweede Wereldoorlog.

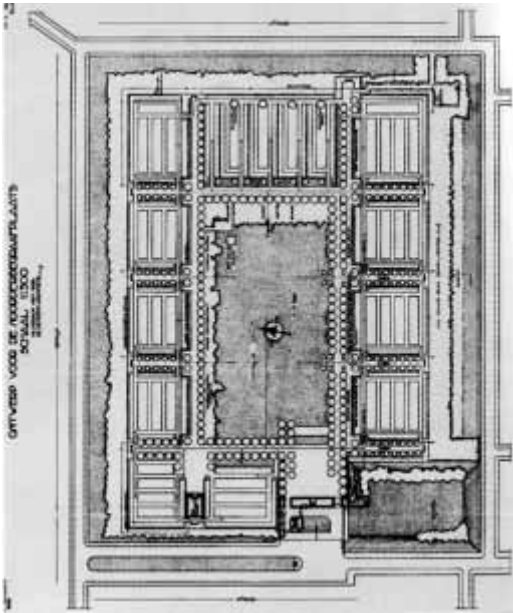
EJP

Gerard Trienekens, *Voedsel en honger in oorlogstijd, 1940-1945. Misleiding, mythe en werkelijkheid*. Kosmos – Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen, 1995. 176 pp. ISBN 90 215 2535 6.

Tuin en landschap in Noord-Holland

Nu het bestuur van "Albertus Perk" als lustrumthema voor het jaar 2000 *Landgoederen en Buitenplaatsen van Hilversum* heeft gekozen en allereerst de zogenaamde 'groene' geschiedschrijving opgang maakt, komt een publicatie op de markt die hier wel heel passend op aansluit. De *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur* is nu uitgebreid met het derde deel: Deel West: Noord- Holland en Zuid-Holland.

De gids, die compleet uit vier delen zal gaan bestaan, is een geheel herziene en vooral sterk uitgebreide versie van *De Tuinengids van Nederland* die in 1989 verscheen. Was dat al een prachtige

Ontwerptekening voor de Noorderbegraafplaats, W.M. Dudok, 1929.

uitgave, het nu uitgekomen deel in ogenschouwnemend kan men niet anders dan concluderen dat het hier om een werk van onschatbare waarde gaat. Het zou hier te ver voeren om alle informatie die in het boek te vinden is zelfs maar schetsmatig samen te vatten. Toch mogen een aantal zaken niet onvermeld blijven.

Ten eerste is het voor Hilversum een naslagwerk geworden waarin alle eerder verschenen informatie over Hilversumse openbare tuinen en parken en over de plaatselijke landschapsarchitectuur bij elkaar wordt gevonden en samengevat. Daarnaast vindt men tal van tuinen en parken voor het eerst beschreven. De laan- en straatbomen en de brinken en kerkbomen zijn als lemma opgenomen. Ook de vier openbare begraafplaatsen, het Kamrad, het Loosdrechtse Bos, het Sportpark en, als zeer jong voorbeeld van landschapsarchitectuur, het buurtpark aan de Nieuweg zijn opgenomen naast voor de hand liggende parken als het Laapersveld en Anna's Hoeve. Per 'object' wordt de ontstaansgeschiedenis beschreven (soms tot in de middeleeuwen terug) en wie verantwoordelijk was voor ontwerp en latere ontwikkelingen. Ook wordt beschreven waaruit de beplanting bestaat en welke verschillende bijzondere bomen en

heesters men er tot op de dag van vandaag kan vinden. Kritiek op recente ontwikkelingen wordt overigens niet geschuwd, vooral de moderne bestrating van de Brink bij de Kei wordt als 'niet passend' beoordeeld.

Niet alle tuinen in Hilversum zijn beschreven. De terreinen die niet bezichtigd kunnen worden (zelfs niet vanaf de straat!, zoals men bijvoorbeeld wel bij Uytwijck kan proberen) zijn buiten de selectie gelaten. Dat is jammer, men denke aan bijvoorbeeld de Zwaluwenberg, maar dit was nu eenmaal de opzet van het boek. Was men wel tot integrale opname van alle waardevolle terreinen overgegaan dan had het boek waarschijnlijk een veelvoud van zijn nu al respectabele omvang gekregen. Bovendien zal voor Hilversum het lustrumboek van "Albertus Perk" naar wij hopen in die leemte gaan voorzien. De bijdragen over Hilversum zijn geschreven door A. den Dikken en A. Koenders van het bureau Monumentenzorg van de gemeente Hilversum. Als men bedenkt dat van de bijna 190 pagina's die gewijd zijn aan Noord-Holland er 24 in beslag worden genomen door 32 lemma's voor Hilversum, kan gezegd worden dat zij deze gemeente tot haar volle recht hebben laten komen.

Het boek behelst naast de beschrijvingen van alle afzonderlijke parken en tuinen in de twee provincies nog meer. Zestig pagina's beschrijven de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur vanaf de middeleeuwse kloostertuin tot aan de staatsbossen zoals die voor de toekomst gepland zijn in de VINEX-nota. Ook dit deel van het boek is bijzonder informatief, overzichtelijk en compleet.

Naast dit alles bevat het boek levensbeschrijvingen van de belangrijkste Nederlandse tuinarchitecten uit de geschiedenis en zijn voor elke mogelijke zoekgang registers opgenomen. Een uitputtend literatuuroverzicht (zelfs artikelen uit *Tussen Vecht en Eem* zijn opgenomen) maken dit boek tot het complete naslagwerk voor de onderzoeker en bezoeker van tuinen en parken. Het lettertype is dat van een encyclopedie, de opmaak is 2 koloms. De illustraties zijn noodgedwongen vaak wat klein, maar vaak in kleur.

CMA

Caral S. Oldenburger-Ebbers e.a. *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur*. Deel West. Noord-Holland, Zuid-Holland. Eindred. Anne Mieke Backer. Rotterdam, Uitgeverij De Hef publishers, 1998. 544 pp. ISBN 90 6906 023 X